

sbedergergi

Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi

Electronic Journal of Social Sciences

ISSN: 2602 - 4306

Yıl: 2, Sayı: 3, Aralık 2018, s. 415 - 422

COĞRAFYA MAHKUMLARI: DÜNYANIN KADERİNİ DEĞİŞTİREN ON HARİTA

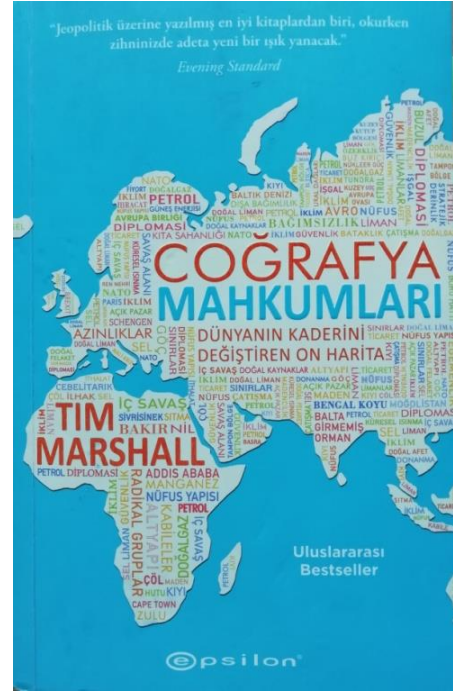
PRISONERS OF GEOGRAPHY: TEN MAPS THAT EXPLAIN EVERYTHING ABOUT THE WORLD

İnceleyen: **Recep Baydemir**

Doktora Öğrencisi, Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Şanlıurfa/Türkiye. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6263-5242>, e-posta: recepbaydemir@outlook.com

“Eğer açsanız, bir de korku içindeyseniz, size sunulan seçenekler ‘ekmek ve güvenlik’ veya ‘demokrasi’ olduğunda çok düşünmezsiniz.” (s.192).

1959 İngiltere doğumlu ve en az yirmi beş yıllık muhabir tecrübesine sahip bir uluslararası ilişkiler uzmanı olan Tim Marshall, aynı zamanda bir yazar ve gazetecidir. Toplam otuz ülkede haber yapan Tim Marshall, Hırvatistan, Bosna Hersek, Makedonya, Kosova, Afganistan, Irak, Lübnan, Suriye ve İsrail’deki çatışmaları yerinde izlemiş ve bildirmiştir. *Foreign Matters* isimli blogu 2010 yılında Orwell Ödülü’ne aday olmuştur. The Times, Sunday Times, Guardian, Independent ve Daily Telegraph gazetelerinde yazmıştır. Yazarın aynı zamanda, “Dirty Northern B*st*rds! and Other Tales from the Terraces: The Story of Britain’s Football Chants” (2014), “Worth Dying for: The Power and Politics of Flags” (2016), “The Age of Walls: How Barriers Between Nations Are Changing Our World” (2018) ve “Divided: Why We’re Living in an Age of Walls” (2018) isimli kitapları da vardır.

415

Marshall’ın bu kitabı ise, ilk olarak 2015 yılında *Prisoners of Geography: Ten Maps That Explain Everything About The World* adıyla basılmıştır. Daha sonra Mert Doğruer tarafından çevrilerek, *Coğrafya Mahkumları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On*

Harita ismiyle Epsilon Yayınevi tarafından ilk baskısı 2018 yılının mart ayında gerçekleştirilmiştir. Kitap toplam 288 sayfadan oluşmaktadır.

Marshall'ın jeopolitik alanında yazdığı bu kitapta, insanlık tarihini etkileyen ve ülkelerin kaderini belirleyen en önemli unsurun -coğrafyanın- olduğu örneklerle ispatlanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda, uluslararası en iyiler arasında yer alan bir kitap olma özelliğindedir. Kitapta, jeopolitik alanda sıkça gündemde olan; “Putin neden Kırım’a takıntılı? ABD’nin küresel güç olması kader miydi? Çin’in stratejik odağı neden dışarıya kayıyor? Avrupa bir gün gerçekten tam bir birlik olabilecek mi? Arap Baharı’nın Orta Doğu için anlamı neydi?” gibi sorular sorulmakta ve bunlara cevap aranmaktadır.

Kitapta, coğrafi şartların, hem tüm liderleri kısıtladığı hem de siyasi ve diplomatik tercihleri şekillendiği ileri sürülmektedir. Küresel olayların takip edilebilmesi için insanları, fikirleri ve eylemleri anlamanın şart olduğu, bu sebeple coğrafi şartlar bilinmeksizin resmin bütününe asla görülemeyeceği vurgulanmaktadır. Kitabın Türkçeye çevrilmesinde etkili olan en önemli iki sebep; jeopolitik konuların uluslararası arenada giderek önem kazanmaya başlaması ve bu kitabın da jeopolitik alanda yazılan en iyi kitaplardan biri olmasıdır.

Sir John Scarlett’e ait “Önsöz” ve Tim Marshall’a ait “Teşekkür” ve “Sonuç” bölümleri dışında, kitap sırasıyla: “Giriş”, “Rusya”, “Çin”, “ABD”, “Batı Avrupa”, “Afrika”, “Orta Doğu”, “Hindistan & Pakistan”, “Kore & Japonya”, “Latin Amerika” ve “Kuzey Kutup Bölgesi” olmak üzere toplam on bölümden oluşmaktadır. Söz konusu bölümler kitabın ismiyle paralel olarak, “Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita”nın her biri bir bölüm olarak ele alınmıştır.

2004-2009 yılları arasında İngiltere Gizli İstihbarat Servisi Başkanı olan Sir John Scarlett’e ait “Önsöz” bölümünde, Scarlett, herkesin artık olağanüstü istikrarsız zamanlarda yaşadığını düşündüğünü ve giderek ‘olağanüstü istikrarsızlık’ ve ‘jeopolitik’ yorumculuğunun önem kazandığını dile getirmektedir. Scarlett, bu anlamda Tim Marshall’ın sıra dışı kişisel ve profesyonel nitelikleriyle bu alana katkı yapabilecek biri olduğunu söylemektedir.

Kitabın “Giriş” bölümünde ise Marshall, Viladimir Putin’in kendisi için, çok dindar bir adam ve Rus Ortodoks Kilisesi’nin büyük bir destekçisi olduğunu söylediğini aktarmaktadır. Marshall, eğer durum böyleyse, Putin’in her gece yatarken duasını ettikten

sonra, neden Rusya'nın batısındaki Ukrayna'da dağ sıralarının bulunmadığını Tanrı'ya sordüğünü, söyleyerek 'şaşırtıcı bir giriş' yapıyor. Çünkü ona göre, eğer Ukrayna'da yüksek dağ sıraları olsaydı, Rusya'nın Kuzey Avrupa Ovası'nda bulunan muazzam düz arazisi, Rusya'ya saldırmak isteyenler için bu kadar elverişli bir bölge olmayacaktı. Durum böyle olduğu için de, Putin'in hiç şansı bulunmadığını ve batısındaki düzlükleri kontrol etmek için daha fazla çaba göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Marshall bu durumun da küçük-büyük tüm ülkeler için geçerli olduğunu söyleyerek, tarih boyunca tüm liderlerin kendi ülkelerinin coğrafi şartlarının esiri olduklarına dikkat çekmektedir (s.7). Ve yine yazar, ilginç bir biçimde, uzun bir kara sınırını paylaşan Hindistan ve Çin'in tarih boyunca birbirleriyle neredeyse hiç savaşmamış olmalarını iki ülke arasındaki dünyanın en yüksek sıradağları olan Himalayalar'ın varlığına bağlamaktadır. Böylelikle Marshall, ilgili örnekler üzerinden devletlerin kaderini belirleyen en önemli faktörün coğrafya olduğunun altını çizmektedir.

Kitabın birinci bölümünde "Rusya" ele alınmaktadır. Marshall bu bölümde, marjinal fiziki coğrafi özelliklere sahip olan Rusya'nın yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesi olduğunu belirtmektedir. Devasa büyüklükteki bu ülkenin modern çağda bile baştan başa geçmenin altı gün sürdüğünü anlatmaktadır. Rus liderlerin de bu uzaklık ve farklılıkları doğru değerlendirmek ve siyaseti de buna göre yapmak zorunda (s.18) olduklarını vurgulamaktadır. Marshall, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya on beş devletin çıktığını ve böylelikle coğrafyanın Sovyet ideolojisinden intikamını aldığına dikkat çekmektedir. Ayrıca yazar, SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan devletleri, Rus yanlısı olanlar, Batı yanlısı olanlar ve tarafsız olanlar diye üçe ayırmaktadır (s. 27).

Marshall kitabının ikinci bölümünü ise "Çin"'e ayırmıştır. Bölüm, Siyaset Bilimci Lucian Pye'ye ait olan "*Çin, ülke rolü yapan bir uygarlıktır.*" (s.47) mottosuyla başlamaktadır. Şimdiye kadar Çin'in kesinlikle bir donanma gücüne sahip olmadığını ama artık giderek donanmada güçlü bir deniz gücüne sahip olmaya başladığını, bunu da Amerikalı ve Çinli denizaltı kuvvetleri arasında geçen ilginç bir anektotla açıklamaktadır (s.50). Yazar, Çin için Sarı Nehri'nin önemini şu şekilde vurgulamaktadır: "*Mısır için Nil nehri neyse, Çin için de Sarı Nehri öyle: uygarlığın beşiği; halkın tarımı, kağıt ve barut yapımını öğrendiği yer.*" (s.51). Marshall, Çin'in Kenya'da limanlar, Angola'da demiryolları, Etiyopya'da da bir hidroelektrik barajı kurduğunu ve Afrika boyunca

kıymetli maden yatakları arayışında olduğunu söylemektedir (s.74). Yazar, Çin'in dünyanın süper gücü olan ABD'yi geride bırakmayı başarması veya başaramamasının sebebinin aynı olduğunu, bunun da Çin'in sahip olduğu 1.4 milyarlık nüfusunun olduğuna bağlamaktadır. Çünkü Çin kendini küresel ekonominin kollarına bırakmış durumdadır. Nitekim Çin, büyük bir üretim gücüne sahip bir ülke ancak, “Eğer biz almazsak, onlar da üretemezler.” (s.75) ve eğer onlar da üretemezse, ülkede çok büyük bir işsizlik dalgasının görülebileceğini, bunun da şimdiye kadar görülmemiş korkunç bir isyana dönüşebileceğini öngörmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde ise, ‘dünyanın süper gücü’ anlatılmaktadır. Bölüm, Mark Twain'in kendisi hakkındaki ölüm haberleri ile ilgili söylediği “Ölümüm hakkındaki iddialar fazlasıyla abartıldı.” (s.77) sözüyle başlamaktadır. Marshall, bir ironi yaparak, Twain'in bu sözünü, ABD'nin sonunun geldiğine ilişkin abartılı yorumları eleştirmek için söylemiş olabileceğini düşünmektedir. Yazar bu bölümde, Rusya'nın Amerika için bir rakip güç olmadığını, ABD'nin de Rusya'yı küresel bir güç olarak değil sadece bölgesel bir güç olarak gördüğünü dile getirmektedir. Bununla birlikte yazar, Çin'in giderek güç kazandığını ve yirmi birinci yüzyılın ortalarında Çin'in süper güç olacağını bazı analizlerde öngörüldüğünü de hatırlatmaktadır. Buna karşın, kendisinin buna ikna olmadığını, bunun gerçekleşebilmesi için ise en az yüz yılın geçmesi gerektiğini iddia etmektedir. Marshall, ABD'nin artık sonunun geldiğine dönük yorumların pek de inandırıcı olmadığını ve ABD'nin hala dünyanın süper gücü olduğunu vurgulamaktadır. Marshall, ilginç bir biçimde, Amerika'yı dünyanın süper gücü kılan şeyin, “tanrı tarafından kendilerine bahşedilen zenginlik” olduğunun altını çizmektedir.

Marshall kitabının dördüncü bölümünde ise, “Batı Avrupa”ya odaklanmaktadır. Bu bölümde yazar, hangi açıdan bakılırsa bakılsın, modern dünyanın kaynağının Avrupa olduğunu, bu coğrafyanın aydınlanmaya öncülük ettiğini, Sanayi Devrimi'nin burada gerçekleştiğini ve bu sebeple etrafımızda gördüğümüz pek çok şeyin onlar sayesinde icat edildiğini söylemektedir (s.106). Yazar, Avrupa'nın çok uzun yıllardır barışa ve huzura eriştiğini ve bunun da gelecekte bozulmasından endişe duyulduğunu belirtirken, Birleşik Krallık, İtalya, Almanya ve Fransa'nın söz konusu coğrafyadaki etkin rollerini de vurgulamaktadır.

Nelson Mandela'ya ait *“Hep imkânsız görünür, ta ki yapılanaya kadar.”* (s. 129) sözünü motta şeklinde vererek hazırlanan *“Afrika”* isimli beşinci bölümde Marshall, coğrafi şartların Afrika'nın gelişimi üzerindeki etkisini uzun uzun tartışmaktadır. Marshall, Afrika'nın harika kıyılarının, kumsal alanlarının ve muhteşem nehirlerinin olduğunu ama buna karşılık, limanlarının berbat olduğunu, nehirlerinin de, birkaç kilometrede bir şelaleye rastlanması sebebiyle, ulaşım elverişsiz olduğunu belirtmektedir. Bu durumun da Afrika'nın gelişmesini engellediğini, Batı Avrupa ile Kuzey Amerika'ya göre geride kalmasının altında yatan pek çok faktörden sadece biri olduğunu anlatmaktadır. Marshall, buna Sahra Çölü'nü de eklemektedir. Nitekim Sahra Çölü bölgede geniş bir yer kaplamaktadır. Yazar bu bölümde, özellikle Güney Afrika başta olmak üzere kıtanın çeşitli yerlerindeki doğal kaynakların zenginliğinden bahsetmeyi ve Çin'in de burada giderek güçlenmek isteyişini anlatmayı da ihmal etmemiştir.

Kitabın altıncı bölümünde ise, *“Orta Doğu”* coğrafyası anlatılmaktadır. Marshall, Orta Doğu coğrafyasıyla ilgili bilgi verdikten sonra, bu coğrafyanın sanayileşmiş veya sanayileşen her ülkenin ihtiyaç duyacağı doğalgaz ve petrol gibi doğal zenginliklere sahip bir coğrafya olduğunu söylemektedir. Bu coğrafyaya hayat veren nehirlerden Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan Mezopotamya bölgesine de vurgu yapılmaktadır. Marshall bu bölümde Sykes-Picot anlaşmasına özel önem vermektedir. Nitekim ona göre, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Orta Doğu'da günümüze göre çok daha az sınır vardı ve olanlar da genellikle coğrafyanın gerektirdiği şekildeydi. Topraklar etnik yapıya ve dine göre yönetiliyordu. Ancak savaştan sonra çizilen yapay sınırlar, coğrafyanın kanunlarını ihlal etmiştir. Söz konusu coğrafyadaki etnik ve dini temelli mezhep çatışmalarını da yazar önemli ölçüde buna bağlamaktadır. Marshall bu bölümde, bir yerin coğrafi özellikleri hesaba katılmadan, bir harita üzerinde rastgele düz çizgiler çizilmesinin ne kadar yanlış olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Şu düşüncesiyle; *“Sömürgeci güçler, kâğıt üzerinde yapay sınırlar çizerken bölgelerin fiziksel gerçeklerini tamamen göz ardı ettiler. Şimdi o çizgilerin tekrar çizilmesi için şiddet kullanıyor ve bu sorunlar uzun yıllar boyunca sürecek, ta ki çizgilerin şimdikiyle hiçbir alakası kalmayana dek.”* (s. 12) bunu desteklemektedir.

Kitabın yedinci bölümü olan *“Hindistan & Pakistan”* isimli kısmında Marshall, nükleer silahlara sahip iki ülkenin çok uzun bir kara sınırını paylaşmalarına rağmen,

birbirlerini istemediklerini belirtmektedir. Marshall, her iki ülkenin de nüfuslarının büyüklükleri (Hindistan 1.3 milyar- Pakistan 182 milyon) düşünüldüğünde bunun da çok büyük bir sorun olduğunu, bu sorunu sürdürmenin de onlarca milyonluk insanın ölüm kalım meselesine dönüşebileceğine inanmaktadır (s.196). Yazar, Modern Pakistan'ın ve Hindistan'ın ateşler içinde doğduklarına, ölümlerinin de benzer şekilde olabileceğine dikkat çekmektedir.

Kitabın sekizinci bölümü ise, “Kore & Japonya”ya ayrılmıştır. Bu bölümde Marshall, sırasıyla, Kuzey Kore, Güney Kore ve Japonya'yı ele almaktadır. Yazar, bu ülkelerin sosyo-ekonomik ve politik durumları ile coğrafyaları hakkında bilgi vermekte; iki Kore arasındaki anlaşmazlıkları ve komşu ülkelerin bu duruma bakış açılarını sebepleriyle birlikte anlatmaktadır. Marshall, yirmi beş milyonluk nüfusuyla fakir bir ülke olan Kuzey Kore'nin ahlaki açıdan yozlaşmış ve iflas etmiş bir Komünist monarşi tarafından yönetildiğini (s.222) belirtmektedir. Ancak, buna karşılık Güney Kore'nin dünya ülkeleri arasında daha seçkin bir yerde olduğunu ve pek çok açıdan da Kuzey Kore'ye göre daha çok geliştiğini (s.232) söylemektedir. Japonya'nın ise, “kendisine bahşedilen” coğrafi şartların fazlaca kötü olması sebebiyle Japonları denizciliğe, ticarete ve avcılığa itmiştir (s.233).

“Latin Amerika”yı konu edinen dokuzuncu bölüm ise, Pablo Neruda'ya ait “*Bize 'umut kıtası' denmesi hoşumuza gidiyor... Bu umut bir cennet vaadi gibi, ödemesi sürekli ertelenen bir borç senedi gibi.*” (s.241) sözünü motto şeklinde verilmesiyle başlamaktadır. Pek çok çevrenin, bu kıtanın bir ‘viraj’da olduğunu, yani nihayetinde büyük bir gelişim göstereceğini iddia ettiğini, ancak bölgenin sahip olduğu coğrafi şartlar düşünüldüğünde, kendisinin bu görüşe katılmadığını dile getirmektedir (s.246).

Marshall kitabının onuncu bölümünde de “Kuzey Kutup Bölgesi”ni konu edinmektedir. Birinci bölüm hariç diğer tüm bölümlerde olduğu gibi bu bölüm de bir mottoyla başlamaktadır: “*Kuzey Kutup Bölgesi'yle ilgili iki çeşit sorun var: gerçek ve hayali. İkisi arasındaysa, hayali olan daha gerçekçi.*” (s.267). Marshall bu bölümde, küresel ısınmanın etkisini giderek daha fazla göstermesiyle birlikte, yaklaşık on dört milyon kilometre karelik, her tarafın buzla kaplı olduğu devasa bir alan olan Kuzey Kutup Denizi'nde erimenin başladığını hatırlatmaktadır. Buzların erimesi bölgeyi daha kolay ulaşılır hale getirmektedir. Bölgedeki buzulların erimesi doğal kaynak açısından zengin

olan yerin gün yüzüne çıkmasını sağladığı için, yazar bu bölgenin pek çok ülkenin gelecekte hegemonya kurma alanı olabileceğini, bu coğrafyada “açgözlülük” sebebiyle ulus devletler arasında savaşların çıkabileceğini ileri sürmektedir.

Kitabın “Sonuç” bölümünde de Marshall, dünyadaki on önemli haritayı verdikten sonra, yönünü uzaya çevirmeye başlamaktadır. Ona göre, biz coğrafya hapisanesinden çıkıp evrene bakmaya devam ederken, siyasi sorunlar evrende de devam edecektir. Sadece siyasi sorunlar değil, evrende birlikte hareket etmeden üstesinden gelemeyeceğimiz pek çok sorunla karşılaşabiliriz. Ona göre, zihinlerimizde oluşturduğumuz “öteki” algısı ve kaynakların kullanımı için duyduğumuz ilkel rekabet dürtümüzle kuşatılmış durumdayız. Marshall, insanoğlunun, evrende kendi ayrı etnik kimlikleriyle değil, bütün insanlığın temsilcileri olarak orada bulunmak zorunda olduğunu, bu yüzden hala çok yol kat etmesi gerektiğini (s.286) vurgulayarak kitabını bitirmektedir. Ve tabii ki de, kitabının sonuna eklediği “Teşekkür” bölümünde (s.288) kitabına katkı sağlayanlara teşekkür etmeyi de unutmamaktadır.

Kitabın dili oldukça sade ve anlaşılır düzeydedir. Bu sebeple, hemen hemen herkesin rahatlıkla okuyup anlayabileceği bir kitap olma özelliğinde olduğu söylenebilir. Ancak kitapta yazım ve gramer hataları da yok değil. Mesela, “denir” değil “demir” (s.31), “boğun” değil “boyun” (s.97), “güney indik” değil “güneye indik” (s.265) olmalıydı ve bunlar verilebilecek sadece birkaç örnek. Ayrıca kitap birebir ismiyle çevrilmemiştir. Zira orijinal adı *Prisoners Of Geography: Ten Maps That Explain Everything About The World* olan kitabın Türkçe adı *Coğrafya Mahkumları: Dünyanın Kaderini Değiştiren On Harita* değil *Coğrafya Mahkûmları: Dünya Hakkında Her Şeyi Açıklayan On Harita* olmalıydı.

Yazar, “Orta Doğu” bölümünde IŞID’in yayıldığı alanları, Pakistan ve Afganistan’daki El-Kaide’nin etkinliğini anlatırken de El-Kaide’nin yayıldığı alanları haritalandırarak verebilirdi. Şüphesiz ki bu, söz konusu örgütlerin etki alanını görmemizi kolaylaştırıcaktı. Dahası yazar, Afrika’da Sahra Çölü’nü, Asya’da Himalayalar’ı da haritalandırabilirdi. Dicle ve Fırat nehirlerine değinirken de, Mezopotamya coğrafyasının önemini vurgulama açısından, bu coğrafyayı haritalandırabilirdi. Yazarın daha fazla harita kullanması, çalışmasını sadece renklendirmek ve çeşitlendirmekle kalmayacak,

aslında uluslararası arenada da çokça önemli olan bazı küresel konuların daha iyi anlaşılmasına ve genel olarak incelediği konuyu derinleştirmesine katkı sağlayabilirdi.

Bununla birlikte, Marshall kitabın giriş bölümünde her ne kadar “(...) herhangi bir coğrafi unsur bir diğerinden daha önemli değildir. Dağlar çöllerden, nehirlerden ya da balta girmemiş ormanlardan daha önemli değildir” (s.7) dese de, aslında kitabın farklı yerlerinde, çöllerin önemsizliğini, yüksek dağların ve özellikle de su yollarının önemini üstü kapalı bir biçimde dile getirmektedir. Dahası, Marshall dünya üzerinde önemli olan on yerin haritasını verip bunları açıklarken, hemen hemen her yeri ele almış ancak, Avustralya ve Antartika’yı bunların dışında tutmuş ve işlememiştir. Bu da kitabın bir başka eksikliği olarak göze çarpmaktadır. Zira bu iki yer en az “Kuzey Kutup Bölgesi” kadar önemli olmasına rağmen kitapta işlenmemiştir.

Sonuç olarak, insanlık tarihini etkileyen ve ülkelerin kaderini belirleyen en önemli faktörün coğrafyanın olduğunun ispatlanmaya çalışıldığı bu kitap, her ne kadar bazı eksiklikleri olsa da, uluslararası jeopolitik alanda sıkça merak edilen sorulara cevap bulmaya çalışması ve bu anlamda da uluslararası en iyiler arasında yer alması açısından önemli bir kitaptır. Bu sebeple de, sadece bir coğrafyacının, coğrafya öğrencisinin veya siyaset bilimcinin okuması gereken bir kitap değil, aynı zamanda bu alana merak sarmış tüm öğrenciler, akademisyenler, yazarlar, araştırmacılar ve nihayetinde, herkesin sıkılmadan okuyabileceği bir kitap olma özelliğindedir.